

REFONDER LA SOLIDARITE

Philippe Van Parijs

Les Editions du Cerf, Paris, 1999.

Philippe Van Parijs je profesor na Sveučilištu Louvaine u Belgiji. Poznat je po raspravama o filozofskim i moralnim pitanjima solidarnosti, socijalne pravde i socijalne države. Godine 1995. pojavila se njegova knjiga *Sauver la solidarité* (Spasiti solidarnost). Međutim, kako stoji na početku ove knjige, solidarnost se ne može spasiti ako se ponovno ne utemelji. Upravo traganjem za novim temeljima solidarnosti Van Parijs se bavi u ovoj knjizi koju je posvetio André Gorzu, "nezaboravnom inspiratoru i tvrdoglavom interpelatoru", kako stoji u posveti na početku knjige. Na jednom mjestu u knjizi autor otkriva da je s André Gorzom, koji se mnogo bavio pitanjima preobrazbe rada, vodio duge rasprave. S njim se, kako navodi, složio u pogledu ocjene procesa u svijetu rada, ali se nisu suglasili oko načina kako redefinirati osnove socijalne integracije u "društvu s one strane rada", kako u jednom naslovu situaciju figurativno obilježava A. Gorz.

Ova knjiga ima tri poglavlja. Prvo nosi naslov "S onu stranu solidarnosti", drugo "Ponovno naučiti umrijeti" i treće "Od prirodne baštine do mirovinskih fondova". Kako vidimo, naslovi poglavlja su intrigantni i nagovještavaju raspravu o bitnim pitanjima socijalne pravde i solidarnosti. Mi ćemo ovdje upozoriti na najznačajnije autorove ideje, predočavajući ih na pojednostavljen način. Ovu ogradu izričemo stoga što poruke knjige, zbog njene sofisticiranosti, nije lako ukratko predstaviti.

Autor se u prvom poglavlju osvrće na tri idealna tipa socijalne države. Prvi tip naziva *bismarckovski*, a obilježava ga plaćanje doprinosa od strane radnika (i poslodavaca) u fondove iz kojih se *ex post*, kada se osigurani slučaj pojavi, nadoknađuje gubitak dohotka ili pak drugi troškovi za slučaj nesreće, bolesti, nezaposlenosti ili starosti. Drugi tip socijalne države je *beveridgeanski*. U njemu se svi titulari primarnog dohotka (po osnovi rada i kapitala) odriču jednog njegovog dijela radi stvaranja fondova iz kojih se svim pripadnicima društva osiguravaju minimalni prihodi u slučaju da ih oni sami nisu u stanju priskrbiti zbog različitih

razloga (hendikep, starost, bolest, nezaposlenost, siromaštvo). U ovom slučaju solidarnost je veća nego u prethodnom i ona se u određenoj mjeri realizira *ex ante* (npr. kada se radi o hendikepu). Konačno, treći tip socijalne države, koji podrazumijeva najveći stupanj solidarnosti, autor naziva *paineovski*. On inzistira na tome da svi primaoci dohotka jedan njegov dio obvezno izdvajaju u fondove namijenjene bezuvjetnom plaćanju jednakog temeljnog dohotka svim pripadnicima društva, po osnovi samog građanskog statusa (*citizenship*). Prvu ideju za taj model socijalne države dao je Thomas Paine, američki socijalni teoretičar s kraja 18. stoljeća koji je 1796. godine francuskom revolucionarnom Direktoriju u spisu *Agrarna pravda* (*La justice agraire*) predložio da svim odraslim građanima dodijeli jednak bezuvjetan dohodak, a onima iznad pedeset godina bezuvjetnu mirovinu.

Svedemo li ove modele na jednostavne paradigme Bismarck je uveo osiguranje, Beveridge solidarnost, a Paine je predložio pravičnost. Znamo da prva dva modela, u različitim izvedbama, funkcioniraju u praksi, dok je treći zasad samo virtualan. O njemu se danas raspravlja u pozadini krize socijalne države i poplave neoliberalnih rješenja kojima se pokušava oslabiti troškovni pritisak koji na gospodarstvo čine izdaci za socijalnu sigurnost. Riječ je o raspravama o temeljnom prihodu (*basic income*), univerzalnom davanju (*allocation universelle*) ili građanskom dohotku (*salaires de citoyensneté*), kako se u različitim kulturnim krugovima nazivaju ta davanja građanima.

Van Parijs se u daljnjem izlaganju koncentrira na pitanje: kako naći moralnu osnovu koja će legitimirati izdvajanje u fondove iz kojih će se svim građanima plaćati temeljni dohodak? U tom smislu on govori o potrebi da svaki građanin u jednom dijelu tog dohotka dobije tzv. konkurentsku rentu na inicijalne resurse. Drugo, on smatra da bi svi građani za istu namjenu trebali plaćati porez na nasljedstvo i poklone. Treći izvor temeljnog dohotka mogao bi biti ekološki porez, kojeg bi u većem iznosu plaćali bogatiji, jer više troše ograničene prirodne resurse koji u jednakoj mjeri svima pripadaju (npr. energija). Četvrto, građani bi trebali plaćati porez na zaposlenost, jer ona postaje sve teže dostupnom, pa sretnicima koji do nje dodu donosi značajne materijalne i statusne prednosti. Na taj način se iz različitih iz-

vora, čije se korištenje načelno može pravdati, mogu prikupiti sredstva kojima će se plaćati temeljni dohodak, legitimirati socijalna kohezija i obnavljati solidarnost, bez koje društvo teško može funkcionirati.

Ovaj dio rasprave autor zaključuje sljedećim riječima "Nastojao sam u ovom poglavlju dokazati kako uvođenje univerzalnog davanja nije nimalno nemoralno i nepravedno, nego je, suprotno tome, neposredno uvjetovano, u povijesno datim uvjetima, imperativom pravde koja je bitno različita od one koja se ostvaruje osiguranjem i pozivom na solidarnost koju podrazumijeva aktualna socijalna država".

Drugo poglavlje pod naslovom "Ponovno naučiti umrijeti" raspravlja o etičkim principima i limitima u zdravstvenoj zaštiti. Ovdje autor pokušava odgovoriti na pitanje: do koje granice zdravstveno osiguranje treba pokrивati zdravstvene rizike? Treba li to osiguranje preuzeti sve zdravstvene rizike ili samo neke od njih? Autor misli da granice pokrivanja zdravstvenih rizika, pogotovo s obzirom na tehnološki progres i sve skuplje liječenje nekih bolesti, nužno treba uspostaviti jer se bez toga sustav teško može održati. Veliki je problem u tome kako uspostaviti tu granicu snošenja zdravstvenih rizika. Autor ovdje ulazi u dosta sofisticiranu raspravu iz koje izdvajamo ključan pasus: "... razumno je postići široki konsenzus o rizicima koje treba pokrивati i razini do koje ih treba pokrивati. Taj konsenzus implicitno podrazumijeva kompleksnu arbitražu, na primjer između zdravstvene i drugih oblika potrošnje, između očekivanja trajanja života i životnog standarda, između nastojanja da se osigura adekvatna kompenzacija u slučaju nesreće i želje da se smanji 'moralni hazard', koji povećava mogućnost pojave nesreće, između odgovornosti za rizično ponašanje i prava na novi početak".

Zanimljiviji dio ovog poglavlja sadrži raspravu o "pravičnoj smrti". Autor se ovdje bavi različitim pristupima medicinskom produženju života i troškovnim granicama koje se u samom liječenju nameću. Naime, postavlja se ključno pitanje: imaju li bogatiji ljudi moralno pravo ulagati vlastita sredstva u produženje života baš kao što to čine kada su u pitanju materijalna dobra i usluge? Drugim riječima: jesu li moralno opravdane nejednakosti pred smrću, koje bi bile logični produžetak nejednakosti ljudi u socijalnom i materijalnom pogledu.

Odgovor autora je negativan. Ono što je u pogledu produženja života materijalno i tehnički dostupno, istovremeno ne mora biti pravедno. Mogućnost privilegija pred smrću proizlazi iz dualizacije ili hijerarhijalizacije zdravstva, slijedom koje bogati mogu sebi priskrbiti mnogo kvalitetnije liječenje nego siromašni. Van Parijs smatra da se nejednakošću pred smrću razbija iskonska jednakost ljudi i tako otvaraju pukotine u društvu koje vode njegovom razbijanju i destrukciji. On stoga pomalo patetično ponavlja parolu sadržanu u naslovu ovog poglavlja prema kojoj ljudi jednostavno moraju naučiti pravедno umirati. Ako želimo održati solidarnost, koja je vitalni uvjet egzistencije društva, treba prihvatiti smrt kada je ona tehnički izbježiv, i to u ime pravde za sve. "Tako ćemo, u krajnjoj liniji, poboljšati kvalitetu življenja svih, pomažući očuvanju zajednice koja je ugrožena vrhovnom privilegijom, privilegijom pred smrću", zaključuje autor.

Treće poglavlje knjige o prirodnoj baštini i mirovinskim režimima također je zanimljivo. U prvom njegovom dijelu govori se o solidarnosti među generacijama. Autor pritom raspravlja o "pravедnom nasljedstvu" i "pravедnim transferima". Prvo podrazumijeva prijenos resursa onima koji iza nas slijede, a drugo raspodjelu resursa između starosnih grupa unutar datog društva. U oba slučaja autor se zalaže za princip tzv. "realne slobode za sve", što je inače naslov jednog njegovog rada (*Real Freedom for All*). "Prema toj koncepciji, pravda zahtijeva da prava budu tako definirana i resursi tako raspodijeljeni da realna sloboda onih koji imaju najmanje bude koliko god je to moguće velika". Kada je riječ o nasljeđivanju resursa, Van Parijs izvodi zaključak da svaka generacija ne mora dati čisti prinos ekonomskom napretku čovječanstva, nego samo treba osigurati da rast artifičnih resursa kompenzira iscrpljivanje prirodnih resursa planeta. Kada je o mirovinama riječ, autor se vraća institutu temeljnog dohotka, odnosno temeljne mirovine, koja se slobodno nadograđuje raznim oblicima dodatnih mirovina kroz individualno i grupno osiguranje. Tako on potvrđuje svoju poziciju lijevog liberala koji se zalaže za maksimalno ostvarenje "realne slobode". Ta je sloboda moguća ako ljudi uz podršku zajednice mogu riješiti osnovne egzistencijalne probleme, pa se polazeći od toga s punom snagom mogu posvetiti zadovoljavanju drugih, E. Fromm bi rekao, pravih ljudskih potreba.

Knjiga Philippe Van Parijsa pokušava definirati odgovore na neka temeljna socijalna pitanja, koja većini analitičara u socijalnoj politici ostaju u pozadini interesa, jer su opsjednuti velikom fiskalnom i institucionalnom krizom socijalne države. Knjiga je neobična, ali upravo stoga ima značajnu heurističnu vrijednost u traženju novih temelja na kojima će se obnoviti solidarnost ljudi.

Vlado Puljiz

BENESSERE E TUTELA **Vincoli economici, derive culturali e nodi politici**

Carla Colicelli

Franco Angeli, Milano, 1998.

U doba kada smo u većini društvenih zna- nosti zapljusnuti literaturom na engleskome, na neki način ostaju po strani vrijedne knjige na drugim manje važnim svjetskim jezicima. Tim je važnije istaknuti rijetku priliku koja je gotovo zalutala u naše knjižare. Riječ je o knjizi *Benessere e tutela* (Blagostanje i zaštita) Carle Colicelli koju je 1998. godine izdao Franco Angeli iz Milana. Carla Colicelli je, nakon diplomiranja u Milanu, bila na specijalizaciji u Frankfurtu, a već duži niz godina radi u CENSIS-u (Centro Studi Investimenti Sociali – Centru za društvena istraživanja i politiku iz Rima, osnovanom 1964.) zaduženom za provođenje ispitivanje i projekte vezane uz socijalnu politiku.

Autorica u knjizi razmatra mnogobrojna pitanja vezana uz načela jednakosti i sukobe u sustavu socijalne skrbi, nove oblike siromaštva i novonastale društvene potrebe za socijalnom skrbi, probleme usklađivanja nadležnosti u socijalnoj skrbi između različitih razina vlasti i mogućnosti njihova financiranja, sukladnost i proturječja između djelovanja tržišta, države i društva, narušavanje i očuvanje vodoravne i okomite pravičnosti sustava te, konačno, značenje i stavove javnog mnijenja i zastupničke demokracije u postizanju učinkovitosti susta-

va. Colicelli smatra da je suvremeni sustav socijalne skrbi u Italiji daleko od svoje izvorne zadaće: smanjivanje društvenih nejednako- sti i ublažavanje sukoba između pojedinih sku- pina. Tako ona u radu razmatra u kojoj mjeri suvremeni sustav socijalne skrbi, u širem smislu, pojačava postojeće društvene razlike, od- nosno čini upravo obrnuto od onoga što bi mu trebala biti najvažnijom zadaćom. Autorica pri tom ne iznosi svoje stavove, nije opinion leader, već zaslužni istraživač koji ostaje vjeran predmetu izučavanja. To čini u nadi da će pridonijeti konkretnom poboljšanju postojećeg sustavu i ostvarenju potrebne sustavne inte- gracije pomoći i naknada koje sustav pruža.

Štivo ima pet dijelova. Nakon *Uvoda* u ko- jem navodi tri suvremena pristupa sustavu so- cijalne skrbi ("plavim" – koji su zastupali bri- tanski konzervativci zalažući se za oštra reza- nja prava i naknada; "crvenim" koji su podrža- vale francuske socijalističke vlasti tijekom 80-ih u nastojanju za jačom ulogom države u socijalnoj skrbi i "zelenim" po kojem se soci- jalna skrb mora prvenstveno riješiti političkom i ekonomskom politikom), autorica prvu dio- nicu posvećuje *Otkrivanju sukoba*. Tu razmatra promjenu strukture rashoda socijalne skrbi u širem smislu (zdravstveno i mirovinsko osigu- ranje, pomoć obitelji i majčinstvu, pomoć i naknade nezaposlenima, te ostali oblici pomo- ci stanovništvu) u 14 razvijenih europskih ze- malja u razdoblju 1980.–1994. Vrlo su velike razlike struktura tih rashoda pojedinih zema- lja, a očituju se i suprotni trendovi u pojedinim zemljama. U Italiji je, u promatranom razdo- blju, smanjen udjel izdvajanja za zdravstveno osiguranje sa 34,95% na 29,9%, a porastao ud- jel rashoda za mirovinsko osiguranje sa 55,1% na 64,0% (tako da je Italija iza Grčke bilježila najveći udio rashoda za mirovinsko osigura- nje). Navedeni udjel izdvajanja za mirovine je bio 1994. godine najniži u Irskoj (27,5% svih rashoda socijalne skrbi), koja je imala veliki ud- jel izdvajanja za zaštitu nezaposlenih (17,2%) i pomoći obitelji i majčinstvu (13,1%). Dvana- est starih članica Europske unije bilježile su 1994. u prosjeku znatno niži udjel izdvajanja za mirovinsko osiguranje (44,2%) od Italije, dok su više izdvajali za pomoć obitelji i majčinstvu (7,6%, Italija 3,6%) te zaštitu nezaposlenih (9,2%, Italija 2,5%). Teško je dati jednostavnu procjenu optimalne strukture ukupnih rasho- da za socijalnu skrb s obzirom na različitost stanja u pojedinim zemljama, ali bi se navede-